

Būsimųjų mokytojų, atlikusių pedagoginę praktiką, gebėjimų raiška ir jų tobulinimo kryptys

Marijona Barkauskaitė¹, Andrius Guoba²

¹ Lietuvos edukologijos universitetas, Ugdymo mokslų fakultetas, Edukologijos katedra, Studentų g. 39, 08106 Vilnius, marijona.barkauskaite@leu.lt

² Lietuvos edukologijos universitetas, Ugdymo mokslų fakultetas, Edukologijos katedra, Studentų g. 39, 08106 Vilnius, andrius.guoba@leu.lt

Anotacija. Straipsnyje nagrinėjami būsimųjų mokytojų darbo su mokiniais pedagoginiai gebėjimai, atliekant pedagoginę praktiką. Tyrimo metu buvo aiškinamasi, kaip savo pedagoginius gebėjimus įsivertina patys būsimieji mokytojai ir kaip juos vertina mokytojai ir mokytojai ekspertai. Gauta grįžtamoji informacija iš pačių studentų, taip pat iš mokytojų ir ekspertų parodo pedagogų ugdymo (rengimo) tobulinimo kryptis.

Esminiai žodžiai: *būsimieji mokytojai, pedagoginiai gebėjimai, vertinimas, įsivertinimas, pedagoginė praktika, mokytojai, ekspertai.*

Įvadas

Sparčiai kintantys XXI a. iššūkiai, keliami žmogui ar visuomenei, visais atvejais dažniausiai nukreipti į šveitimo sistemą ir jos pagrindinį veikėją – pedagogą, kuris deda ne tik raštingumo pamatus, bet koreguoja asmens požiūrius, nuostatas, veiklas įvairaus lygmens institucijose. Jau ikimokyklinių institucijų pedagogai turi atliepti nuolat besikeičiančios visuomenės poreikius, suprasti socialinius, ekonominius, politinius, kultūrinius, etninius pokyčius ir gebėti juos aiškinti ugdytiniais, jų tėvams, globėjams, siekiant įgyvendinti iškeltą valstybės uždavinį. Reikšminga tai, kad pedagogui svarbu suvokti ne tik valstybės švietimo politiką, gerai orientuotis europiniame bei pasaulio kontekstuose, bet būtina taip pat gerai pažinti vaiką, jo šeimą, t. y. žinoti jos požiūrį, nuostatas, lūkesčius institucijos,

valstybės atžvilgiu. Atitinkamai organizuojant ugdomąją veiklą būtina mokyti vaikus suprasti, koks elgesys, požiūris yra priimtinas, o koks nepriimtinas institucijai, valstybei (Monkevičienė, 2004). Iššūkių apimtys švietimui didėja kartu su institucijos lygmeniu.

Ypač sudėtingos užduotys formuluojamos pedagogus ugdančioms institucijoms, suvokiant, kad jos mokinius parengia startui ne tik renkantis profesiją, bet ir sutvirtina (koreguoja) žmogiškumo pamatus, būtinus kiekvienai profesijai. Todėl mokslininkai J. Delores (1996), L. Soll ir D. Finkas (1998), M. Fullanas (1998), R. Laužackas (2005), K. Pukelis (1998), R. Stankevičienė, O. Monkevičienė (2007), E. Martišauskienė (2013), M. Barkauskaitė (2014) ir kt. pagrįstai teigia, kad Europos ir Lietuvos švietimo kaitos dimensijos kontekstas sukuria iš esmės naują pedagogo veiklos erdvę, kurioje jis turi imtis netradicinių, neįprastų vaidmenų: pokyčių tarpininko, novatoriaus, konsultanto, tyrėjo, katalizatoriaus, procesų vadovo, lyderio ir kt. Keičiasi ne tik pedagogo vaidmenys, bet ir jų pobūdis, ribos. Jau nepakanka būti geru dalyko mokytoju, reikia daugiadisciplinio požiūrio į asmenybės ugdymą(si), plačios erudicijos ir gebėjimų įvairiose veiklos srityse, gebėti įdomiai, patraukliai organizuoti ugdymo(si) procesus. Įvardytiems vaidmenims atlikti (ir ne tik) teorinius pagrindus ir kai kuriuos praktinius gebėjimus išugdo įvairių dalykų edukologinės studijos ir dėstytojų bei mentorių, mokytojų globa pedagoginių praktikų metu. Taiklus I. Soll ir D. Finko (1998) pastebėjimas, kad, be teorinių žinių, sėkmingai praktinei veiklai reikia pačių praktikantų didžiausių pastangų ir dėstytojų bei mokytojų pagalbos. Pedagoginė sėkmė atliekant praktiką yra vienas iš stipriausių motyvų tapti kompetentingu mokytoju.

Natūraliai kyla probleminiai klausimai:

- ar Lietuvos edukologijos universiteto studijų procese įgytų teorinių praktinių žinių pakanka atliekant pedagoginę praktiką;
- kokių pedagoginių gebėjimų nepakanka sprendžiant praktikos metu iškilusias problemas;
- kokius gebėjimus tobulinti studijų procese.

Tyrimo **objektas** – studentų, atliekančių pedagoginę praktiką, gebėjimų raiška.

Tyrimo **tikslas** – ištirti ir pagrįsti būsimųjų mokytojų, atliekančių pedagoginę praktiką, gebėjimų raišką.

Tyrimo uždaviniai:

1. Aptari būsimųjų mokytojų ugdymo problemas.
2. Nustatyti studentų pedagoginius gebėjimus praktikų metu.
3. Nustatyti mokytojų požiūrį (vertinimus) į būsimųjų mokytojų gebėjimus praktikos metu.
4. Išsiaiškinti tobulintinas studijų procese sritis.

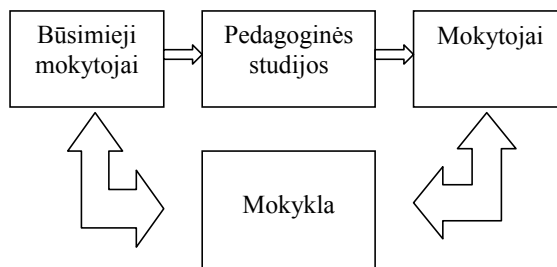
Tyrimo metodai:

- teoriniai – mokslinės literatūros, švietimo dokumentų analizė;
- empiriniai – studentų, atlikusių pedagoginę praktiką, ir mokytojų anketinė apklausa. Standartizuotas interviu su aštuoniais mokytojais ekspertais;

- statistinė duomenų analizė naudojant SPSS programą ir *Microsoft Office Excel* programą.

Pedagogų rengimo (ugdymo) problemos

Mokytojų rengimas, ugdymas(is) – tai visą gyvenimą trunkantis procesas, prasidedantis šeimoje nuo gimimo, besitęsiantis darželyje ir mokykloje, mokytojus rengiančioje institucijoje, mokykloje atliekant praktiką ir po studijų dirbant mokykloje. Šį sudėtingą mokytojo asmenybės tapsmą ir bręstantį pašaukimą, remiantis Lietuvos (V. Voverio, T. Giedraitienės-Lileikienės, K. Pukelio, O. Tijūnėlienės, O. Monkevičienės, V. Černiaus ir kt.) ir užsienio mokslininkų atliktų tyrimų duomenimis, lemia daugelis veiksnių: sėkmingas „darbas“ brolių ir seserų auklėtoju, mylimų darželio auklėtojų, vėliau mokytojų, dėstytojų darbo stebėjimas, mokinių pagarbos ir dėmesio pajautimas pirmųjų praktikų, pamokų metu ir t. t. Reikšminga tai, kad mokslininkus, įvairiais aspektais tyrinėjusius kompetentingo mokytojo rengimą, vienija pagrįsta nuostata, kad mokytojo profesiją pasirinkę mokiniai, iki studijų „dirbė“ ir patyrę pedagoginę sėkmę, yra smalsūs studentai, atsakingai besirengiantys pedagoginei veiklai. Tai patvirtina K. Pukelio (1998) išsamių mokytojų rengimo tyrinėjimų schemą (1 pav.) ir tyrimo išvadą, kad nuo parengtų mokytojų priklauso, kokie abiturientai ateis į Lietuvos edukologijos universitetą.

1 pav. Mokytojų rengimo schema (Pukelis, 1998)

Mokytojų rengimą reglamentuoja įvairūs europiniai, nacionaliniai dokumentai ir standartai, Universiteto statutas, pedagogų rengimo koncepcija, studijų programos, kompetencijų aprašai, strategijos (*Lietuvos švietimas 2013–2022*, *Lietuva 2030* ir kt.), kuriuose aptartos mokytojų kokybiško rengimo gairės ir siekiniai. Tačiau kokybiškai ir laiku atliepti kintančios visuomenės reikalavimus ir iššūkius mokytojų ugdymui įmanoma tik vienu būdu – nuolat mokantis pats bei europiniu ir nacionaliniu lygiu atliekant sistemingus mokslinius tyrimus, atskleidžiančius pozityvius mokytojų rengimo aspektus ir tobulintinas sritis, kurios nedelsiant yra tobulinamos ir įdiegiamos, koreguojant ugdymo programas.

Ši teiginį įvairiais aspektais ir moksliniais tyrimais pagrindė ir K. Viršulienė (2014), teigdama, kad pedagoginiai santykiai, kūrybiškesnis bendravimas, sąveika su mokiniais yra daugiau išreikšta tų būsimųjų mokytojų, kurie mokykloje aktyviai dalyvavo visuomeninėje veikloje, savanoriavo ir kt. Analizuojant *Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012*, *Lietuvos švietimo strategijos 2013–2022*, „*Lietuva 2030*“ nuostatas, aiškiai stebima integrali pedagogų rengimo bei kvalifikacijos tobulinimo sistema, orientuota į svarbų ir kintantį mokytojo vaidmenį ugdant ir puoselėjant kūrybingą ir verslią žinių visuomenę. Šiuolaikiniam mokytojui yra būtinos atitinkamos naujos kompetencijos, laiduojančios aukštą pedagoginę, dalykinę, mokslinę, vadybinę, socialinę, psichologinę, nuolatinio mokymosi, informacinės kultūros, kalbos bei etninę kompetencijas. Todėl svarbu studijų metu turimas teorines žinias kūrybiškai pritaikyti realiame pedagoginiame procese praktikų metu. Tačiau mokslininkai E. Moiras (1998), E. Fulleris (1996) savo tyrimuose išskiria pradedančiojo pedagogo raidos etapus, perspėdami, kad jų nežinant ir juos pažeidus galima netekti gerų būsimųjų pedagogų. E. Moiras (1999) teigia, kad pedagogui, pradedančiam pedagoginę veiklą, tuo labiau atliekant pedagoginę praktiką, būtina patyrusių mokytojų pagalba įveikiant sunkumus, stiprinant emocinę būseną, kuri tiesiogiai siejama su jo karjeros lūkesčiais. Autorius išskiria šiuos pedagogo profesinės raidos etapus:

- numatymo etapas – prieš pedagoginę praktiką patiria jaudulį, nerimą, idealizuoja savo vaidmenį, jaučia atsakomybę;
- išlikimo etapas – kylant nenumatytoms problemoms, iššūkiams, su kuriais susidoroti trūksta patirties, stengiasi juos įveikti;
- nusivylimo etapas – nesėkmės jausmui aplankant dažniau nei sėkmei, atsiranda nepasitenkinimo, nepasitikėjimo savo gebėjimais jausmas, kuris kelia klausimą „ar teisingai pasirinkau?“;
- jėgų atgavimo etapas – pergalvojus savo lūkesčius ir paskatintas šalia esančių už kaupiamą patirtį, būsimasis pedagogas pradeda apmąstyti savo galimybes nenusisukti nuo pasirinktos specialybės;
- refleksijos ir ateities numatymo etapas – kai apmąstydamas ir lygindamas problemas praktikos pradžioje ir laimėjimus (pasiekimus) įgavus praktinės patirties, būsimasis pedagogas teigiamai įvertina save ir nusiteikia tobulinti savo pedagoginius gebėjimus.

F. Fulleris pradedančiojo pedagoginės veiklos etapus skirsto atsižvelgdamas į galimus santykius su ugdytiniais, į pedagoginės veiklos sėkmę. Mokslininkas išskiria tris etapus:

- rūpinimosi savimi, t. y. ar patiks mokiniams, kolegoms, vadovams, mokinių tėvams;
- rūpinimosi ugdymo veikla, t. y. atradus ryšį su mokiniais studentas pradeda rūpintis pasiruošimu pamokoms, skiria dėmesio įvairesnių metodų paieškai, įdomiems renginiams organizuoti;

- rūpinimosi ugdytiniais, t. y. pedagoginės veiklos sėkmė paskatina būsimąjį pedagogą domėtis ugdytiniais, jų interesais, poreikiais, pradeda jiems padėti mokytis, spręsti iškilusias problemas.

Šių mokslininkų suklasifikuoti pradedančiojo pedagogo veiklos etapai ne tik apibendrina ir kitų autorių išsakytus mokslinius pastebėjimus, mintis mokytojų ugdymo klausimais, bet ypač akcentuoja mokytojų ekspertų, mentorių pedagoginę pagalbą atliekant praktiką ir (ar) pradedant pedagoginę veiklą. Pedagoginės veiklos išskirtuose etapuose įvardytos problemos parodo, kad pedagogo ugdyme(si) yra svarbūs keli aspektai: tai būsimąjo pedagogo asmenybės dvasinio-vertybinio pasaulio visapusiškas brandumas, jo gebėjimas įsivertinti pasiekimus ir iššūkius, apmąstyti susidariusią situaciją, matyti pozityvius pokyčius; dalykinė mentorių, mokytojų pagalba teikiant papildomų teorinių ir praktinių žinių, padedant ieškoti metodų, būdų, formų iškilusioms problemoms ir konfliktams spręsti, numatant naujas galimybes, prognozuojant situacijas ir jas pritaikant pedagoginėje veikloje. Šių sandų (asmenybinio ir teorinio-praktinio) suliejimas mokytojų ugdyme sudaro sąlygas kokybiškam pedagogų parengimui, kadangi įpareigoja ir rengiančios institucijos dėstytojus nuolat mokytis ir tobulinti profesines kompetencijas.

Tyrimo metodologija

Siekiant kokybiško mokytojų ugdymo vienas iš svarbiausių uždavinių yra gauti grįžtamąją informaciją iš būsimųjų mokytojų, atlikusių pedagoginę praktiką, išsiaiškinant, kokių teorinių žinių trūko studijų programose, kokie gebėjimai padėjo spręsti iškilusias problemas, kaip studentų gebėjimų raišką vertina pedagogai, kokius siūlymus programų tobulinimui pateikė studentai ir mokytojai po pedagoginės praktikos.

Tyrimas vykdytas 2012–2013 ir 2013–2014 m. m. Tyrimą atlikti talkino I–II kurso magistrantai. Buvo parengtos anketos praktiką atliekantiems studentams, mokytojams, kurių mokykloje atliko praktiką, bei standartizuotas interviu mokytojams ekspertams. Anketos pildytos anonimiškai. Tyrimo imtį sudarė: 210 studentų, būsimųjų mokytojų, atliekančių praktiką, 120 mokytojų ir 8 mokytojai ekspertai.

Statistinei duomenų analizei buvo naudojama *SPSS 17.0 for Windows* programa. Nominalių kintamųjų pasiskirstymo dažnio statistinis reikšmingumas tikrintas pagal χ^2 kriterijų. Ryšių stiprumas tarp požymių buvo vertinamas Pearsono arba Spirmano koeficientais, kurių ryšio stiprumą apibūdina koeficientas p (kaip $p < 0,05$) arba stiprumas apskaičiuojamas pagal Pearsono koreliacijos koeficientą (χ^2 kriterijų). Kai kurių anketos duomenų analizė buvo atlikta skaičiuojant tyrime dalyvavusių respondentų atsakymų į klausimus dažnių pasiskirstymą. Duomenys interpretavimui pateikti paveiksluose, lentelėse ir rašytiniame tekste. Pateiktų respondentų komentarų kalba autentiška.

Rezultatų analizė ir interpretavimas

Apklausoje dalyvavusių respondentų studentų 83 proc. sudarė moterys ir 17 proc. – vyrai. Iš jų 59 proc. baigę gimnazijas ir 41 proc. – bendrojo ugdymo mokyklas. Demografinė respondentų sudėtis įvairi – 44 proc. miesto, 29 proc. rajono centro ir 27 proc. miestelio mokyklų buvę mokiniai. Respondentų demografinė statistika rodo, kad pedagogo profesiją Lietuvos edukologijos universitete renkasi daugiau mokinių iš rajono (55 proc.) nei iš didžiųjų miestų. Aiškinantis respondentų prioritetus mokomųjų dalykų mokykloje požiūriu paaiškėjo, kad 36 proc. pirmumą teikė humanitarinės srities dalykams, 20 proc. – tiksliesiems, 23 proc. – socialiniams ir 21 proc. – gamtos mokslams. Įvardytų dalykų prioritetai mokykloje ne visai atitinka studijuojamų programų statistinius duomenis, todėl logiška daryti prielaidą, kad mokomojo dalyko sėkmė nėra tiesiogiai susijusi su studijuojamu dalyku.

Dauguma respondentų studijuoja humanitarinius, socialinius mokslus ir menus, mažesnioji dalis – gamtos ir tiksliuosius mokslus. Didžiosios dalies respondentų studijas finansuoja valstybė ir apie 20 proc. už studijas moka patys. Studentų komentarai anketose ir pasisakymai pokalbių, diskusijų metu leidžia teigti, kad studijas Lietuvos edukologijos universitete renkasi motyvuoti studentai.

Mokytojų respondentų charakteristika nusako tai, kad tirtose mokyklose dirbo 86 proc. moterų ir 14 proc. vyrų. Įdomu tai, kad rajonų mokyklose dirba vyresni pagal amžių mokytojai nei mieste. Atitinkamai daugiau nei 55 metų yra 53 proc. ir jaunesnių – 47 proc. mokytojų. Komentaruose tai aiškinama tinklo optimizavimu ir nenoru išvažiuoti iš didžiųjų miestų. Tai patvirtina ir mokytojų darbo stažo metai. Pagal pedagoginę kvalifikaciją respondentai pasiskirstė taip: 66 proc. metodininkų, po 17 proc. ekspertų ir mokytojų vadovauja pedagoginei praktikai daugiau nei 16 metų. Remiantis tyrimo duomenimis, galima teigti, kad praktikai vadovauja kvalifikuoti, patirtį turintys mokytojai ir mentorai, galintys ne tik kvalifikuotai įvertinti būsimųjų mokytojų įvairius pedagoginius gebėjimus dirbant su mokiniais, bet ir pastebėti praktikantų pasirengimo pedagoginei veiklai pokyčių kokybę, profesines nuostatas, gyvenimo realybę, asmeninius lūkesčius ir kt.

Vertindami savo gebėjimus pedagoginės praktikos metu būsimieji mokytojai nurodė labai įvairius gebėjimus, būtinus pasirengti pamokoms, jas vesti, spręsti problemas, vesti renginius, teikiant pagalbą mokiniams ir kt. Kadangi duomenys rodė didelę gebėjimų įvairovę, straipsnyje aptarsime tik po 5 aukščiausią ir žemiausią įvertinimą surinkusius gebėjimus.

1 lentelė. Būsimųjų pedagogų gebėjimų raiška praktikos metu (pačių įsivertinimas)

Eil. Nr.	Pamokoje	Klasės auklėtojo vaidmenyje	Vertinant mokinius	Komunikuojant ir pažįstant mokinius
Stiprūs gebėjimai				
1.	Parinkti papildomą medžiagą pamokai	Vesti pokalbį su kolegomis	Gebėti objektyviai vertinti	Mokėti klausyti ir išklausyti
2.	Taikyti įdomesnius metodus	Parengti renginio scenarijų	Vertinti tik už žinias ir kūrybiškumą	Gebėti išlaikyti mokinių paslaptis
3.	Paaiškinti užduotis	Pasitelkus kompiuterį, sutvarkyti klasės dokumentus	Gebėti pasidžiaugti, paskatinti	Gebėti džiaugtis pagalba, dėmesiu
4.	Pravesti žodinę apklausą	Apipavidalinti klasės aplinką: stendai, laikraštėlis	Gebėti sistemingai manyti ir vertinti visus	Gebėti ir norėti bendrauti
5.	Teorines žinias susieti su praktiniais pavyzdžiais	Pravesti pokalbį apie profesinę karjerą	Gebėti vertinant taikyti „lizingą“	Gebėti būti kantriam ir išlaukti
Silpni gebėjimai				
1.	Išsikelti konkrečius tikslus ir uždavinius pamokai	Parengti klasės strateginį planą	Raštu įvertinti mokinio elgesį per savaitę	Negeba atpažinti ir naudotis verbaline kalba
2.	Individualizuoti darbą, užduotis	Sutelkti klasę dalyvauti „tvarkos“ akcijoje	Motyvuoti teisingam įsivertinimui ir vertinimui	Negeba paskirstyti dėmesio visiems
3.	Raiškiai ir įtaigiai pasakoti	Vesti pokalbį su nemotyvuotais mokiniais	Argumentuoti vertinimo kokybę	Negeba įsijausti į mokinio situaciją sprendžiant problemą (konfliktą)
4.	Sukurti darbinę nuotaiką pamokoje	Sudominti mokinius spektaklio aplankymu ir jo aptarimu	Pripažinti savo klaidas, padarytas vertinant	Mažai skirti laiko bendravimui su mokiniais
5.	Demonstruoti, atlikti laboratorinius darbus	Vesti pokalbį su tėvais	Individualizuoti mokinių vertinimą	Negeba išlaikyti privalomo atstumo bendravime

1 lentelėje pateikti duomenys, atskleidžiantys pačių studentų gebėjimų įsivertinimą, rodo, kad būsimųjų pedagogų, jiems atliekant pagrindinius vaidmenis – pamokos organizatoriaus mokytojo, klasės auklėtojo, mokymosi kokybės vertintojo ir bendravimo santykių žinovo (sąveikos su mokiniais radimuisi ir įtvirtinimui), – turimi gebėjimai negali visiškai užtikrinti kokybiško ugdymo(si) proceso. Tai pasakytina apie studentų įvardytus silpnuosius gebėjimus. Tikėtina, kad šias spragas užpildo šalia esantys dalykų mokytojai, praktikai vadovaujantys mentorai. Tyrimu siekta sužinoti ir apie kitą pedagogų ugdymo pusę, t. y. išsiaiškinti, kaip praktikantų gebėjimų raišką mato ir vertina šalia esantys pedagogai. Ugdymo(si) procese reikšmingą vietą užima žinių tikrinimas

ir vertinimas. Mokinių žinių tikrinimas ir vertinimas ugdymo procese yra reikšmingas įvairiais aspektais: užtikrina veiksmingą mokymo ir mokymosi grįžtamąjį ryšį ir tampa integralia ugdymo proceso sritimi (Gudynas, 2009), užtikrina sąveikos ryšį, santykių kokybę tarp ugdytojo ir ugdytinių, formuoja teigiamą mokinių požiūrį į mokytoją, mokymąsi, mokslą, išugdo pareigos, atsakomybės jausmus, sąžiningą bet kurios profesijos darbą. Anketose mokytojų buvo klausiama, kokiais gebėjimais pasižymėjo studentai, ar mokėjo pamatyti ir įvertinti mokinių pažangą, ar vartojo formuojamąjį vertinimą (koreguojant žinių spragas), ar buvo objektyvūs, kokias vertinimo formas, metodus taikė ir kt. Anketos būsimiems mokytojams ir mokytojams iš esmės buvo vienodos, tik skyrėsi paklausimo retorika. Straipsnyje pateikta po tris stipriausius ir po penkis silpniausius gebėjimus, įvertintus mokytojų, kadangi daugelis mokytojų nurodė tik tris stiprius gebėjimus.

2 lentelė. Būsimųjų pedagogų gebėjimų raiška praktikos metu (mokytojų įvertinimas)

Eil. Nr.	Pamokoje	Klasės auklėtojo vaidmenyje	Vertinant mokinius	Komunikuojant ir pažįstant mokinius
Stiprūs gebėjimai				
1.	Geba taikyti naujus metodus	Geba tvarkyti mokinių bylas	Stengiasi vertinti objektyviai ir atsakingai	Išklausantys ir kantrūs
2.	Geba praveisti išeitos medžiagos pakartojimą	Stengiasi organizuoti įvairių veiklos programą mokiniams	Gera tvarka elektroninę dieną	Gerbia partnerį
3.	Geba parengti užduotis namų darbams	Puikiai praveda renginius mokiniams įdomiu klausimu	Jautriai reaguoja į neigiamus vertinimo balus	Dalijasi patirtimi, turi ma informacija
Silpni gebėjimai				
1.	Negeba iškelti tikslų ir uždavinių pamokai	Negeba spręsti konfliktų, problemų	Negeba aptarti vertinimo kriterijų	Nebendrauja su negalia turinčiais mokiniais
2.	Negeba išskirti svarbiausios informacijos	Negeba kontroliuoti įsipareigojimų vykdymo	Nemotyvuoja pokyčiams visos klasės	Nesilaiko bendravimo etikos
3.	Negeba panaudoti mokinių patirties	Negeba užmegzti (palaikyti) ryšio su tėvais, nenoriai bendrauja su mokytojais	Daugiau dirba ir vertina gabius mokinius	Nekontroliuoja mokinių kalbos
4.	Negeba išlaikyti mokinių dėmesio	Nemotyvuoja pilietinių tautinių jausmų	Nenaudoja visos vertinimo balais sistemos	Menkai reaguoja į destruktivyvų elgesį
5.	Negeba individualizuoti užduočių	Nesutelkia klasės veiklai, darbui	Vengia tikrinti ir vertinti namų darbus	Trūksta erudicijos

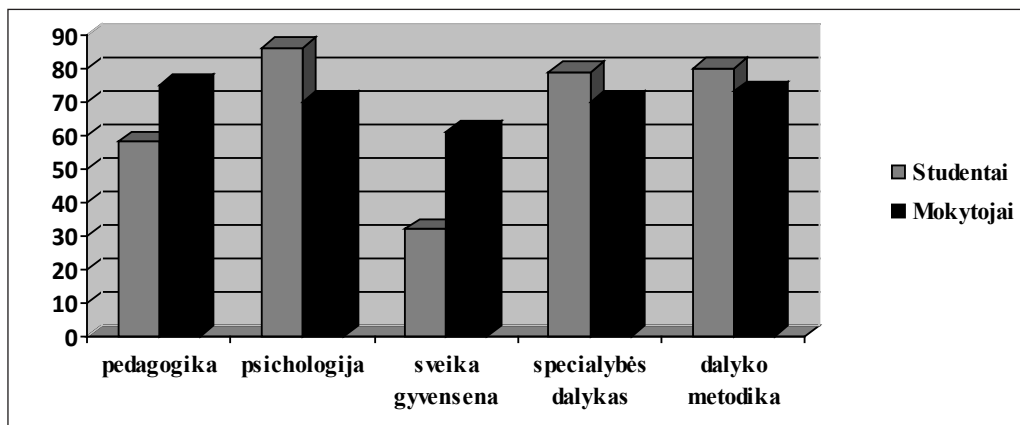
Rengiant apklausos duomenis statistinei analizei bei apmąstant gautų duomenų visumą galima išvelgti daug pozityvių ir tobulintinų mokytojų rengimo sričių. Palyginti būsimųjų mokytojų savo gebėjimų įsivertinimą (1 lentelė) su praktika stebėjusių moky-

tojų vertinimu (2 lentelė), galima pasidžiaugti, kad kai kurių gebėjimų įvertinimai yra tapatūs, tai patvirtina ir statistiškai reikšminga priklausomybė ($p < 0,05$). Ši statistinė priklausomybė fiksuota tarp pozityvių ir negatyvių gebėjimų, kuriuos nurodė būsimieji pedagogai ir mokytojai: taikyti įdomesnius metodus ($p < 0,000$); negeba iškelti tikslų ir uždavinių pamokai ($p < 0,001$); negeba dirbti su tėvais, sutelkti klasę darbui ($p < 0,000$); negeba objektyviai vertinti mokinių, argumentuoti vertinimą ($p < 0,05$), bendraujant geba išklausti, negeba bendrauti su neįgaliais ir destruktivaus elgesio mokiniais ($p < 0,001$). Tokie statistiškai reikšmingi ryšiai, vertinimų sutapimai parodo studentų objektyvų savęs įsivertinimą, savęs pažinimą, o mokytojų įvaldytą vieną iš svarbiausių meistriškumo (profesinės kompetencijos) bruožų – teigiamu vertinimų motyvuoti studijoms, mokymuisi, tobulėjimui. Studijuoti skatinantis ir padedantis vertinimas žadina motyvaciją tobulinti savo gebėjimus, atrasti jėgų ir noro nugalėti naujų gebėjimų formavimosi trikdžius. Tai patvirtino autentiškas mokytojos pasakojimas: „Graži, labai tvarkingai ir skoningai apsirengusi, pamokai pasirengusi praktikantė, „sukaustyta“ stojasi (ir (ar) sėdi) prieš klasę ir neperteikia to, ką buvo numaciusi. Užteko man dviejų pokalbių su studente, kuriuose aš džiaugiausi jos žiniomis, pakankamai „laisvu“ įdomių žinių perteikimu, o svarbiausia, pasakiau, kad norėčiau, jog mano dukra rinktųsi mokytojo profesiją ir būtų viskuo panaši į ją (studentę): apranga, atsakingumu, išmintingumu, dėmesiu mokiniams. Situacija labai ryškiai keitėsi.“ Psichologės G. Butkienė ir A. Kepalaitė (1996) tvirtina, kad pozityvūs mokytojo vertinimai ir parodytas dėmesys, meilė atpalaiduoja įtampą, mąstymą, suteikia saugumo jausmą, pasitikėjimą savo gebėjimais, galiomis.

Moksliniame tyrime buvo aiškintasi ir būsimųjų mokytojų konkrečių gebėjimų raiškos skirtumai. Džiugu, kad būsimieji mokytojai aktyviai pamokose taikė netradicinius mokymo(si) metodus: grupinį darbą (70 proc.), minčių lietu (63 proc.), idėjų žemėlapi (47 proc.), kūrybinius pokalbius (44 proc.), taip pat naudojo mokomąsias kompiuterines programas (36,6 proc.), interaktyvias lentas (40 proc.), bet labai retai organizavo laboratorinius darbus (8 proc.), probleminį mokymą (5,8 proc.). Šiuos duomenis patvirtino ir sudarytos taikytų metodų dažnių lentelės, kuriose šie įvardyti metodai netaikomi arba taikomi tik kartą per savaitę. Tai patvirtino ir mokytojai, siūlydami dažniau taikyti demonstravimo, kritinio mąstymo, kūrybinių pratybų, darbo su pirminiais šaltiniais metodus ir kt.

Išskirtinį dėmesį pedagogai skiria saviugdai, pavyzdžio, situacijų analizės metodams, kuriais būsimieji pedagogai turėtų remtis atlikdami klasės auklėtojo vaidmenį, stiprindami mokinių vertybinį pasaulį.

Mokslinio tyrimo vienas iš uždavinių buvo gauti iš studentų ir mokytojų grįžtamąją informaciją, kuri atskleistų studijų proceso tobulinimo kryptis teoriniu ir praktiniu aspektu, suvokiant jų tarpusavio ryšio būtinumą sprendžiant ugdymo(si) kokybės klausimą. Respondentai, vertindami dalykus, kuriuos reikėtų stiprinti studijų procese, nurodė ir kaitos kryptį, atskleidė keistinas studijų proceso formas, strategijas.

2 pav. Dalykai, kurių dėstymą reikėtų stiprinti (studentų ir mokytojų požiūriu, proc.)

Lyginant gautus respondentų vertinimų duomenis bei suklasifikavus šiuo klausimu pateiktus komentarus, galima teigti, kad visi pripažino specialybės dalyko ir jos dėstymo metodikos nepakankamą kokybę.

Būsimųjų mokytojų ir juos kuravusių mokytojų duomenų neatitikimą iš dalies paaiškina pateikti komentarai. Būsimieji mokytojai teigia, kad mokytojai ir šių dalykų dėstytojai reikalauja tik suprantamai išaiškinti dalyką, perteikti žinias ir išmokyti mažiausiai dėmesio skiriant mąstymo lavinimui, ypač auklėjimo galių plėtojimui, pasitelkiant dėstomą dalyką. Tuo pažeidžiama pagrindinė švietimo sistemos nuostata, kad per pamoką turi vykti pagrindinis holistinis (dvasinis, protinis, fizinis) asmenybės ugdymas. Šios nuostatos pažeidžiamos dėstant dalyką, tai patvirtina mokytojai, visų probleminių situacijų išsprendimą priskirdami tik psichologijai, pedagogikai, sveikai gyvensenai, etikai, filosofijai. 58 proc. studentų, pasisakydami, kad trūksta pedagogikos, savo komentarais aiškina ir kaip šį dėstomą dalyką tobulinti: „<...> daugiau turėtų būti seminarinių užsiėmimų, skirtų praktinių gebėjimų ugdymui, situacijų analizei, videoįrašų stebėjimui ir aptarimui, mokinio dvasinio pasaulio (vertybių) pažinimui, aptarimui, jų įtvirtinimui mokiniuose.“ Net 36 proc. būsimųjų mokytojų teigė, kad būtinos oratorinio meno, klasės auklėtojo (32 proc.) studijų programos. Statistinių duomenų reikšmingumą tarp kintamųjų rodo aukšta tarpusavio priklausomybė ($p < 0,000$).

Įdomius duomenis ir pastebėjimus pateikė aštuoni mokytojai ekspertai, turintys 10–15 metų vadovavimo studentų pedagoginėms praktikoms stažą, buvę pradedančiųjų pedagoginę veiklą mokytojų mentorai. Mokytojai ekspertai neišskiria skirtingų požymių, išskirtinių atliekančių praktiką ir pradedančių pedagoginę veiklą mokytojų problemų. Standartizuoto interviu duomenys pateikti 3 lentelėje hierarchine tvarka.

3 lentelė. Problemos, sunkumai, su kuriais susiduria praktikantai ir pradedantys dirbti mokytojai

1.	Nedrašu stovėti prieš klasę.
2.	Negeba pasirinkti tempo aiškinant naują medžiagą.
3.	Negeba iškelti konkrečių pamokos tikslų, numatyti ugdymo(si) kompetencijų.
4.	Sunku individualizuoti užduotis.
5.	Negeba bendrauti su mokiniais, ypač neigaliais ir paaugliais.
6.	Nesiseka sukurti darbinės aplinkos klasėje, išlaikyti mokinių dėmesį.
7.	Nesistengia individualiai bendrauti, pažinti auklėtinius.
8.	Nesitaria su kolegomis, vengia pagalbos.
9.	Trūksta atsakingumo, pilietiškumo, aktyvumo, institucijos prestižo puoselėjimo.
10.	Studentai, atliekantys praktiką, ir pradedantys pedagoginę veiklą mokytojai nesiremia studijuota teorija, nesigilina į naujas teorijas.
11.	Nesinaudoja mokinių patirtimi ir pagalba.

Šią teiginių seką ekspertai palydi pavyzdžiais: „supyksta, kai pasisiūlai patarti“, „nepasiprašo ir nenori pastebėti kitų mokytojų pamokas“, „vengia veiklos, pagelbėti mokytojui, kolegai“, „dažnai savo gebėjimus pervertina“, „studentai ir mokytojai teorinių žinių turi, bet jų nemoka ir / ar nenori taikyti praktikoje“ ir kt. Šie komentarai, kaip ir teiginių seka, aiškiai parodo, kad būtina stiprinti ir tobulinti būsimųjų pedagogų vertybinį pasaulį.

Išvados

Atliktas tyrimas, taikant trianguliacijos principą, leidžia formuluoti šias išvadas:

1. Mokslinės literatūros ir pedagogų rengimą reglamentuojančių dokumentų analizė rodo, kad mokinių ugdymo(si) kokybė tiesiogiai priklauso nuo būsimųjų mokytojų studijų proceso kokybiško organizavimo, kuriame laikmečio iššūkius atitinkančiais moksliniais tyrimais grindžiamos teorinės žinios būtų išbandytos ir patikrintos praktinėje veikloje, įgyjant pedagoginius gebėjimus ir kompetencijas.
2. Būsimieji pedagogai pedagoginės praktikos metu pozityviai įsivertino šiuos gebėjimus: parinkti pamokai medžiagą, taikyti netradicinius metodus, paaiškinti užduotis, pravesti apklausą, teorines žinias susieti su praktiniais reiškiniais.
3. Būsimieji mokytojai negeba: išsikelti pamokos tikslų, individualizuoti užduočių, įtaigiai aiškinti, palaikyti darbinę aplinką pamokoje, demonstruoti, organizuoti laboratorinius darbus. Pasak mokytojų, kai kurie buvusių praktikantų gebėjimų įvertinimai sutampa su studentų įsivertinimais, bet nurodo ir kitus tiek turimus, tiek stokojamus gebėjimus. Tai pasakytina apie visų sričių tirtus gebėjimus.
4. Tobulinant pedagogų ugdymą(si) universitete būtina sudaryti sąlygas visų dėstomų dalykų teorines žinias studentams išbandyti, pritaikyti praktiškai, pajaučiant jų veiksmingumą ir gebėjimo sėkmę.

5. Mokytojai ekspertai įvertino, jog būsimiesiems mokytojams ir pradedantiems pedagoginę veiklą mokytojams būdingos tos pačios pedagoginės problemos.
6. Stiprinant mokytojų rengimo kokybę studijų procesą būtina papildyti studijų programomis: viešojo kalbėjimo pagrindai (retorika), hiperaktyvių vaikų ugdymas, ugdomasis mokymas(is) ir kt.

Literatūra

- Arends, R. (1998). *Mokomės mokyti*. Vilnius: Aidai.
- Azamavičiūtė, V. (1998). *Ugdymo samprata*. Vilnius.
- Barkauskaitė, M. (2005). Pedagogų rengimas: tradicijos ir kaita. *Pedagogika*, 79, 11–16.
- Bitinas, B. (2013). *Rinktiniai edukologiniai raštai. T. 1. Ugdymo filosofija*. Vilnius: Edukologija.
- Butkienė, G., Kepalaitė, A. (1996). *Mokymasis ir asmenybės brendimas*. Vilnius: Poligrafija.
- Edukologijos inžinerijos link: teorijos ir praktikos sanglauda. Mokslo studija*. (2015). Sudarė ir parengė E. Martišauskienė. Vilnius: Lietuvos edukologijos universiteto leidykla.
- Gudynas, P. (2009). *Moksleivių pasiekimų vertinimo dabartis ir perspektyvos*. Prieiga per internetą: http://mokykla.graziskiai.lt/temp/pdf/apie_vertinima.pdf.
- Hargreaves, A. (2008). *Mokymas žinių visuomenėje: švietimas nesaugumo amžiuje*. Vilnius: Homo liber.
- Jovaiša, L. (2001). *Ugdymo mokslas ir praktika*. Vilnius: Agora.
- Laužackas, R. (2005). *Profesinio rengimo metodologija*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
- Moir, E. (1999). The Stages of a Teacher's First Year a Better Beginning. *Supporting and Mentoring Teachers*. USA: ASCD.
- Mokymosi visą gyvenimą strategija*. (2004). Vilnius.
- Monkevičienė, O., Stankevičienė, K., Tarasonienė, A. L. et al. (2007). *Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo pedagogo kompetencijų įsivertinimas. Įsivertinimo metodikų komplektas pradedančiam dirbti pedagogui*. Kaunas: Technologija.
- Pukelis, K. (1998). *Mokytojų rengimas ir filosofinės studijos*. Kaunas: Versmė.
- Stankevičienė, K., Monkevičienė, O. (2007). Mokymo praktikos vadyba: mentoriavimo kompetencijos. *Pedagogika*, 85, 61–67.
- Trakšėlys, K. (2008). Mokytojų požiūris į profesinius reikalavimus. *Pedagogika*, 92, 7–13.
- Vasiliauskas, R. (2005). *Vertybių pedagogika: išvalgos į vertybių ugdymo teoriją ir praktiką. Metodinė priemonė*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
- Žukauskienė, R. (2012). *Raidos psichologija: integruotas požiūris*. Vilnius: Margi raštai.
- Viršulienė, K. (2014). *Būsimųjų mokytojų pedagoginio bendravimo gebėjimai ir jų ugdymas(is). Daktaro disertacija*. Vilnius: Lietuvos edukologijos universitetas.

Expression of Capacities of Future Teachers after Performing of their Pedagogical Practice and Directions of their Improvement

Marijona Barkauskaitė¹, Andrius Guoba²

¹ Lithuanian University of Educational Sciences, Faculty of Education, Department of Education, Studentų St. 39, LT-01806 Vilnius, Lithuania, marijona.barkauskaite@leu.lt

² Lithuanian university of Educational Sciences, Faculty of Education, Department of Education, Studentų St. 39, LT-08106 Vilnius, Lithuania, andrius.guoba@leu.lt

Summary

Education, school, teacher are considered as the main factors for the societal development in the process of the rapid changing. Thus training of the competent pedagogue is indicated as the main objective for the education strategy. For pursuit and realising of quality training it is of crucial importance to have the feedback and information from the future teachers after performing of their pedagogical practice in schools. Through self-assessment of their capacities in solving problems encountered in organizing educational process, as well as assessment of their pedagogical capacities provided by the teachers and teacher-experts, can determine and scientifically evidence directions and forms for improvement of the study process of teacher training.

Data of the scientific research indicated that future teachers after self-assessment of their own capacities after performing of their pedagogical practice, already have majority of capacities required within the educational process. This was proven also by the teachers and teacher-experts. Nevertheless respondents indicated capacities and competencies, that were lacking for the work with pupils. Those are: difficulties in raising concrete targets for the lesson, managing class, motivating and assessing pupils, individualising teaching process, etc. Research has also justified the need and directions for improvement of the studies and concrete subject.

Keywords: *future teachers, pedagogical capacities, assessment, self-assessment, pedagogical practice, teachers, experts.*

Įteikta / Received 2012-07-19
Priimta / Accepted 2015-06-08